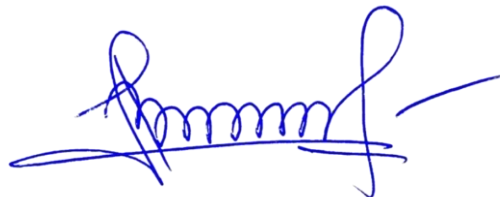

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ШИШЛОВ ВОЛОДИМИР АНДРІЙОВИЧ

УДК 342.92

**АДВОКАТУРА ЯК ІНСТИТУТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ
ЗАКОНОДАВСТВА ЛАТВІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ужгород – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Приватній установі
«Науково-дослідний інститут публічного права».

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, доцент,
відмінник освіти України

Боровик Андрій Володимирович,

Приватна установа

«Науково-дослідний інститут публічного права»,
віцепрезидент із наукової роботи.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Дем'янчук Віталій Анатолійович,

Приватний вищий навчальний заклад

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
ректор;

доктор юридичних наук, професор

Бараненко Дмитро Володимирович,

Національний університет кораблебудування

імені адмірала Макарова,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права.

Захист відбудеться «08» грудня 2025 року о «10⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися в національній бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий «08» листопада 2025 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Т.П. Попович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Належне правове регулювання адвокатської діяльності є однією з основних умов повноцінного функціонування адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу. Саме тому діяльність адвокатури регулюється на рівні окремого закону, а також відображена в процесуальних кодексах. Водночас Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» потребує удосконалення з урахуванням позитивного досвіду провідних європейських держав, адже євроінтеграція відкриває широкі можливості для розвитку адвокатської діяльності в Україні та виходу українських адвокатів на європейські юридичні ринки. Крім того, законом не можна врегулювати всі аспекти функціонування інституту адвокатури, тому значну роль у регулюванні адвокатської діяльності відіграє адміністративно-правове регулювання на рівні підзаконних (відомчих) нормативно-правових актів.

На особливу увагу заслуговує досвід Латвійської Республіки у сфері адміністративно-правового регулювання інституту адвокатури, адже Латвійська Республіка також є пострадянською республікою і успішно пройшла шлях євроінтеграції, отримавши статус повноправного члена Європейського Союзу. Відповідно, латвійські адвокати можуть вільно працювати в будь-якій країні ЄС, що є позитивним для розвитку професії адвоката загалом та кар'єри окремих юристів.

Вищезазначене зумовлює необхідність порівняльно-правового дослідження чинного законодавства (Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Закону про адвокатуру Латвійської Республіки – *Latvijas Republikas Advokatūras likums*), а також відповідних підзаконних нормативно-правових актів, адміністративної, дисциплінарної та судової практики з метою виокремлення позитивного досвіду та визначення можливості і доцільності його імплементації в національне законодавство та юридичну практику.

Питання публічного управління та публічного адміністрування у сфері реалізації права особи на правову допомогу досліджували відомі фахівці у сфері адміністративного права, зокрема В. Авер'янов, Д. Бараненко, В. Бевзенко, Д. Белов, Ю. Бисага, Ю. Битяк, І. Бінько, М. Віхляєв, В. Галунько, О. Губанов, Н. Губерська, В. Дем'янчук, В. Доненко, Р. Калюжний, Т. Коломоець, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Кузьменко, В. Курило, Д. Лученко, О. Миколенко, Д. Приймаченко, В. Тильчик, С. Чернов та інші науковці.

Правове регулювання функціонування та розвитку інституту адвокатури досліджували у своїх працях такі науковці, як А. Боровик, Л. Волкова, А. Іванський, О. Коваль, В. Лаврів, Н. Меєрович, А. Олійник, О. Шира, Є. Шкребець та інші відомі науковці.

На окрему увагу в контексті теми цього дослідження заслуговують дисертаційні дослідження Т. Вільчик «Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України» та В. Святоцької «Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження».

Проте дослідження адміністративно-правових засад функціонування інституту адвокатури в Латвійській Республіці з метою виокремлення та запозичення позитивного досвіду для України ще не було предметом окремого наукового аналізу, що актуалізує необхідність проведення цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Роботу виконано в рамках планів науково-дослідної роботи Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права» та відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр.

Проблематика дисертації корелюється з низкою загальнонаціональних стратегічних концепцій та актів, зокрема із Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр., затвердженою Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021, Концепцією розвитку електронної демократії в Україні та планом заходів щодо її реалізації, які схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р, а також Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Внесок здобувача полягає у порівняльно-правовому дослідженні адміністративно-правових засад функціонування адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу в Латвійській Республіці та в Україні.

Мета дослідження. Метою дисертаційної роботи є порівняльний адміністративно-правовий аналіз законодавства Латвійської Республіки та України щодо правового регулювання функціонування та розвитку адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу з метою виокремлення позитивного зарубіжного досвіду та визначення можливості і доцільності його імплементації в національне законодавство та юридичну практику.

Досягнення поставленої мети дисертаційної роботи пов'язується із вирішенням таких наукових *задач*:

– проаналізувати та узагальнити історіографію дослідження адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу, а також визначитися із методологією дослідження цієї теми;

– охарактеризувати історію виникнення та розвитку адміністративно-правових засад адвокатської діяльності в Латвійській Республіці та в Україні;

– проаналізувати сучасний стан адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності в Латвійській Республіці та в Україні, включаючи відповідну судову практику;

– охарактеризувати підстави, порядок та особливості притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності в Латвійській Республіці та в Україні;

– визначити перспективні напрями удосконалення національного законодавства у сфері адміністративно-правового регулювання функціонування інституту адвокатури в Україні з урахуванням відповідного позитивного досвіду Латвійської Республіки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері адміністративно-правового регулювання функціонування та розвитку адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу.

Предметом дослідження є законодавство Латвійської Республіки та України в частині адміністративно-правового регулювання функціонування адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження та вирішення визначених у роботі завдань вимагає застосування як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання. Застосування прийомів логічного методу (таких як аналіз, синтез, дедукція та індукція), а також структурно-функціонального та системного методів дозволило систематизувати історіографію та визначити методологію дослідження адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу в Латвійській Республіці та в Україні (підрозділ 1.1). Застосування історико-правового наукового підходу, законів та принципів діалектики дозволило охарактеризувати історію виникнення та розвитку адміністративно-правових засад функціонування інституту адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні (підрозділ 1.2). Застосування структурно-функціонального і системного підходів, а також методів порівняльного правознавства стало методологічною основою для аналізу сучасного стану адміністративно-правового регулювання функціонування інституту адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні (підрозділ 2.1). Порівняльно-правовий метод також дав можливість дослідити підстави, порядок та особливості дисциплінарної відповідальності адвокатів у Латвійській Республіці та в Україні (підрозділ 2.2). Використання формально-юридичного методу (методу юридичної догматики) та методу юридичного моделювання сприяло визначенню перспективних напрямів удосконалення адміністративно-правових засад регулювання функціонування інституту адвокатури в Україні з урахуванням позитивного досвіду Латвійської Республіки (розділ 3).

Нормативною базою дослідження є закони та підзаконні нормативні акти, якими врегульовано функціонування інституту адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні, а також акти органів адвокатського самоврядування обох країн.

Емпіричну основу дослідження становили наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, адміністративна та судова практика, статистичні матеріали та аналітичні матеріали автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних наукових досліджень, що присвячене порівняльному адміністративно-правовому аналізу законодавства Латвійської Республіки та України в частині адміністративно-

правового регулювання функціонування та розвитку адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу. Здійснене дослідження дозволило сформулювати нові наукові положення та висновки, обґрунтовані особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано доцільність запозичення досвіду Латвійської Республіки щодо обов'язкового страхування професійної відповідальності адвокатів для покриття потенційних збитків, спричинених їхніми професійними діями – обов'язковий страховий поліс забезпечує фінансовий захист клієнтів у разі помилок або недбалості з боку адвоката під час надання правової допомоги;

– запропоновано імплементувати в національне законодавство та юридичну практику латвійський варіант підготовки майбутнього адвоката до практичної діяльності, коли особа, яка виявила бажання стати адвокатом, спочатку складає вступний іспит на помічника присяжного адвоката, протягом трьох років (за загальним правилом) проходить практичне навчання, працюючи помічником присяжного адвоката (під керівництвом досвідченого адвоката), і тільки потім складає кваліфікаційний (адвокатський) іспит;

– з урахуванням позитивного досвіду Латвійської Республіки в новій редакції національних Правил адвокатської етики запропоновано поєднати принципіві формулювання з конкретними прикладами допустимої та недопустимої поведінки для зручності тлумачення, а також передбачити систематичне етичне навчання й обов'язкові тренінги для адвокатів з питань адвокатської етики, систематичну (щомісячну) офіційну (обов'язкову) публікацію узагальнених дисциплінарних рішень ВКДКА та КДКА регіонів на офіційних вебсайтах для підвищення прозорості й превентивного ефекту;

удосконалено:

– наукові підходи до напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання механізму швидкого реагування на випадки порушення прав адвоката, публічної фіксації та застосування санкцій до посадових осіб, які утискають професійну незалежність шляхом правової регламентації створення інституту незалежного «адвокатського омбудсмена» або механізму моніторингу (за участю міжнародних експертів) випадків тиску на адвокатів;

– наукові підходи до питання забезпечення (регламентації на рівні законів) захисту адвокатів від політичного та силового тиску, а також забезпечення захисту адвокатської таємниці шляхом запровадження спеціальних кримінально-процесуальних та адміністративних гарантій, які унеможливають необґрунтовані кримінальні переслідування адвокатів за професійну діяльність, несанкціонований доступ до інформації, що містить адвокатську таємницю;

дістало подальшого розвитку:

– аргументація доцільності практичної реалізації ідеї створення спеціалізованого апеляційного органу (для осіб, пов'язаних із судовою системою: суддів, адвокатів, прокурорів) з метою уніфікації дисциплінарної практики і одночасного збереження належних гарантій незалежності та прав адвоката, до якого застосовуються заходи дисциплінарної відповідальності;

– обґрунтування на підставі аналізу досвіду Латвійської Республіки та України пропозиції щодо адміністративно-правової регламентації створення єдиного вебпорталу адвокатів України, який буде включати електронний реєстр адвокатів (за прикладом Латвійської Республіки), електронні дисциплінарні провадження з дотриманням процедур безпеки даних, всі необхідні адвокату інформаційні ресурси та засоби комунікації, дисциплінарну та судову практику, корисні посилання, навчальні та методичні матеріали тощо;

– аргументація необхідності імплементації європейських стандартів професійної етики і практик шляхом адаптації до національної практики Модельного кодексу поведінки ССВЕ та *Latvijas Zvērinātu advokātu Ētikas kodekss* (Латвійський кодекс етики присяжних адвокатів у редакції від 12 квітня 2019 р.) з урахуванням місцевих реалій (особливостей національної правосвідомості та правової культури, правових традицій та звичаїв національної адвокатури).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в роботі, можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – шляхом їх використання у подальшій розробці теоретичних актуальних питань функціонування та розвитку адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу;

– *законотворчій діяльності* – отримані результати можна використовувати для вдосконалення чинного національного законодавства в частині адміністративно-правового регулювання функціонування адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу;

– *навчальному процесі* – для підготовки підручників, посібників та в процесі викладання курсів з таких навчальних дисциплін, як «Судові та правоохоронні органи України», «Адвокатура» та ін.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження були оприлюднені та доповідалися на 2 науково-практичних конференціях, а саме: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р.); «Advances in law: the view of domestic and foreign scholars» (м. Рига, Латвійська Республіка, 3–4 жовтня 2024 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено у 7 наукових працях, серед яких 4 наукові статті опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених МОН України, 1 наукова праця – в іноземному виданні, та 2 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, з яких основний текст становить 168 сторінок. Список використаних джерел містить 190 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, окреслено її зв'язок із науковими програмами, планами й темами, проаналізовано загальний стан наукової розробленості теми; визначено мету й основні завдання дослідження, сформульовано об'єкт і предмет, названо основні методологічні підходи до дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, а також наведено відомості про апробацію і публікацію результатів дослідження, його структуру.

Розділ 1 «Теоретичні та методологічні основи дослідження адміністративно-правових засад функціонування інституту адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Історіографія та методологія дослідження адміністративно-правових засад функціонування адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу»* підкреслено, що у сучасній адміністративній науці об'єктивною є тенденція щодо активізації досліджень механізму реалізації права людини на правову допомогу і більшість науковців відзначає, що саме адвокатура є ключовим інститутом реалізації права на правову допомогу, адже саме адвокат виконує: правозахисну функцію, яка реалізується у формі захисту прав, свобод та інтересів клієнта у всіх сферах правовідносин, зокрема і в рамках кримінального процесу, коли адвокат має особливий статус захисника; представницьку функцію, коли адвокат виступає перед органами публічної адміністрації, юридичними та фізичними особами від імені та в інтересах клієнта, підписує договори та інші документи тощо; інформаційно-консультаційну функцію, яка реалізується у формі надання юридичних консультацій фізичним та юридичним особам (роз'яснення положень норм чинного законодавства та юридичної, судової практики), а також у формі складання юридичних, процесуальних документів (договорів, заяв, скарг, запитів, позовних заяв, апеляційних та касаційних скарг тощо); правовиховну функцію, яку реалізують адвокати в процесі здійснення своєї практичної діяльності і яка полягає у правовиховному впливі на клієнтів, формуванні в останніх належного рівня правосвідомості та правової культури (позитивних правових установок).

Визначено методологію порівняльно-правового дослідження адміністративно-правових засад функціонування адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу, яка обов'язково має включати філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження, а також провідні наукові підходи: цивілізаційний, телеологічний, антропологічний та синергетичний, які дозволяють розкрити всі аспекти теми, виявити проблемні питання та запропонувати ефективні шляхи їх вирішення.

У підрозділі 1.2 «Історія виникнення та розвитку адміністративно-правових засад адвокатської діяльності в Латвійській Республіці та в Україні» на підставі аналізу наукової літератури та першоджерел (правових пам'яток) зазначається, що історія латвійської адвокатури має глибокі коріння та починається ще у Великому князівстві Литовському, адже у різні періоди існування, зокрема після утворення Речі Посполитої у 1569 р., значна частина сучасної території Латвійської Республіки входила до складу Великого князівства Литовського. Внаслідок впровадження письмового законодавства на територіях сучасних України та Латвійської Республіки у складі Великого князівства Литовського з'явилися ті члени судового процесу, які поступово перетворилися на адвокатів у сучасному розумінні цього терміна. У різних редакціях Литовського Статуту закріплюється і розширюється коло справ, в яких могли брати участь прокуратори (прообраз сучасних адвокатів).

Охарактеризовано становлення адвокатської професії на територіях сучасних України та Латвійської Республіки за результатами судової реформи 1864 р., одним із елементів якої було запровадження інституту присяжних повірених.

Зазначається, що після проголошення незалежності Латвійської Республіки у 1918 р. постала потреба у створенні власної національної системи адвокатури. У рік відновлення міжнародного визнання (початок 1920-х) адвокатура в Латвійській Республіці почала оформлятися як самоврядна професійна корпорація: 19 березня 1921 р. була офіційно заснована *Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģija* (Латвійська колегія присяжних адвокатів) та відбулася перша загальна (колегіальна) асамблея повірених адвокатів, на якій було обрано першу Раду повірених адвокатів (*Zvērinātu advokātu padome*).

Проаналізовано періоди занепаду інституту незалежної адвокатури в Латвійській Республіці в період радянської окупації (1940–1990 рр.) та її відновлення з проголошенням незалежності Латвійської Республіки наприкінці ХХ століття, результатом чого стало прийняття Закону Латвійської Республіки «Про адвокатуру» (*Advokatūras likums*), що набрав чинності 27 квітня 1993 р. і ознаменував повне відновлення сучасної професійної корпорації *Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģija*.

Розділ 2 «Адміністративно-правові засади функціонування інституту адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Адміністративно-правове регулювання адвокатської діяльності в Латвійській Республіці та в Україні: аналіз чинного законодавства та актуальної судової практики» встановлено, що закони про адвокатуру в обох державах виконують однакову базову функцію: встановлюють правові засади організації адвокатури як професійної, частково самоврядної інституції, гарантують право громадян на юридичну допомогу та визначають основні принципи діяльності адвокатів (незалежність, конфіденційність, професійна етика). Крім того, у формулюваннях обох держав

адвокатура виступає невід'ємною частиною правосуддя (законодавча мета – захист прав громадян і забезпечення доступу до правничої допомоги).

Порівняльно-правовий аналіз основних положень Latvian Sworn Advocates Code of Ethics у редакції 2019 р. та Правил адвокатської етики, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 р. зі змінами від 15 лютого 2019 р., показав, що обидва документи мають схожу мету: захист статусу адвокатури, забезпечення професійної поведінки адвоката та поєднання інтересів окремого клієнта з інтересами суспільства й верховенством права.

Зазначається, що латвійське та національне законодавство, а також Latvian Sworn Advocates Code of Ethics і українські Правила адвокатської етики загалом поділяють однакові цінності: незалежність адвоката, збереження таємниці клієнта, сумлінність та уникнення конфлікту інтересів. Водночас латвійський документ більш тісно пов'язаний із міжнародними стандартами та дає приклади застосування норм у нових умовах, тоді як українські Правила тяжіють до деталізації конкретних заборон та процедур.

У підрозділі 2.2 «Підстави та порядок притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності в Латвійській Республіці та в Україні» констатовано, що у Латвійській Республіці дисциплінарна відповідальність адвокатів ґрунтується на Законі «Про адвокатуру» (Latvijas Republikas Advokatūras likums) та на правилах професійної етики (Latvian Sworn Advocates Code of Ethics), при цьому основними інституціями, що беруть участь у дисциплінарних процедурах, є Латвійська колегія присяжних адвокатів (Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģija), її Рада (Padome) і Дисциплінарна комісія (Disciplinārlietu komisija). Ініціювати дисциплінарну справу може Рада адвокатури (rēcs ierosinājuma), суд чи прокурор, сама колегія або звернення фізичних і юридичних осіб.

В Україні дисциплінарна відповідальність адвокатів регулюється Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правилами адвокатської етики та відповідними регламентами Кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (КДКА) та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (ВКДКА).

Зазначається, що обидві системи поєднують принцип професійного самоврядування (внутрішні дисциплінарні органи) з механізмами зовнішнього контролю (судовий перегляд), містять схожі підстави для дисциплінарної відповідальності й застосовують аналогічний набір санкцій; відмінності полягають у структурі апеляційних інститутів (в Україні це двоступенева система всередині самоврядування та альтернативне звернення до суду, у Латвійській Республіці – чітка роль колегії й можливість оскарження до адміністративних судів, а також перспективний рух у напрямі створення уніфікованого апеляційного дисциплінарного органу для осіб, пов'язаних із судовою системою).

Підкреслено, що чітка формалізація джерел ініціювання дисциплінарних справ (включно з пропозиціями від суду чи прокуратури) в Латвійській Республіці підвищує ефективність виявлення потенційних порушень і зменшує ризик «замовчування» проблем у професійному середовищі.

Розділ 3 «Напрями удосконалення національного законодавства в частині адміністративно-правового регулювання функціонування інституту адвокатури з урахуванням позитивного досвіду Латвійської Республіки» присвячено формулюванню пропозицій щодо удосконалення чинного національного законодавства в частині адміністративно-правового регулювання функціонування та розвитку адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу з урахуванням досвіду Латвійської Республіки.

Зазначається, що з метою удосконалення адміністративно-правового регулювання функціонування інституту адвокатури в Україні в національне законодавство доцільно імплементувати: чіткі процесуальні гарантії адвокатської таємниці і захисту від тиску, збалансовані AML-правила, обов'язкове та гнучке підвищення кваліфікації відповідно до стандартів ССВЕ, цифрові сервіси та міждержавне визнання кваліфікацій. Реформування національного законодавства має поєднувати кодифікацію (імплементацию) європейських стандартів (з урахуванням практики Латвійської Республіки та рекомендацій європейських організацій) з практичними процедурами, які реально знижують корупційні ризики й підвищують довіру суспільства до адвокатської професії.

Підкреслено, що імплементация проаналізованого позитивного досвіду Латвійської Республіки у сфері правового регулювання організації та функціонування інституту адвокатури в національне законодавство та юридичну практику потребує обов'язкового урахування національних правових традицій та звичаїв, особливостей правосвідомості та правової культури громадян України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється у порівняльно-правовому дослідженні адміністративно-правових засад функціонування адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу в Латвійській Республіці та в Україні. Унаслідок дисертаційного дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Визначено, що аналіз та узагальнення історіографії дослідження адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу дозволили виокремити три умовні періоди в історії досліджень різних аспектів адвокатської діяльності:

– перший період, який охоплює XIX та початок XX століття і характеризується теоретичними напрацюваннями щодо місця та ролі адвоката в механізмі реалізації права людини на правову допомогу;

– другий період, який пов'язаний із радянською окупацією Латвійської Республіки у 1940–1990 рр. та України в 1918–1991 рр. відповідно, характеризується занепадом інституту незалежної адвокатури як у Латвійській Республіці, так і в Україні, проте відзначається значною кількістю наукових досліджень ролі адвоката в механізмі радянського судочинства (коли національні системи адвокатури були фактично ліквідовані або інтегровані у радянські правозахисні інституції – державну систему «юридичних консультацій», підконтрольних владі);

– третій період, пов'язаний із проголошенням незалежності України та Латвійської Республіки наприкінці ХХ століття і характеризується значною активізацією наукових досліджень, присвячених питанням правового регулювання адвокатської діяльності, реформуванню інститутів адвокатського самоврядування, дисциплінарної відповідальності адвокатів, розвитку механізму надання безоплатної правової допомоги тощо.

2. Встановлено, що дослідження історії виникнення та розвитку адміністративно-правових засад адвокатської діяльності в Латвійській Республіці та в Україні дозволяє сформулювати висновок про те, що сучасний стан адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності в Латвійській Республіці є результатом тривалої історії становлення інституту адвокатури в Латвійській Республіці, що включає складний період функціонування в умовах окупації, що стало справжнім випробуванням для професії. Носії професійної правової культури змогли зберегти національні правові традиції та звичаї адвокатської діяльності та відродити їх після звільнення Латвійської Республіки. Для України важливим є саме цей аспект – збереження національних правових традицій та професійної правової культури адвокатів, неприпустимість повторення помилок минулого в частині підкорення радянській (російській) тоталітарній системі; розуміння того, що тільки в незалежній та суверенній Україні можливе функціонування адвокатури як повноцінного інституту реалізації права на правову допомогу, ефективного правового інструменту захисту основних прав і свобод людини.

Латвійська Республіка як колишня радянська республіка пройшла успішний шлях євроінтеграції, позбулася комуністичного минулого та перейняла найкращі європейські правові цінності, тому є найкращим прикладом для України, зокрема і в частині адміністративно-правового регулювання функціонування та розвитку адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу.

3. Встановлено, що функції адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні мають багато спільного: адвокати представляють та захищають інтереси клієнтів у судах і державних органах (представницька функція), надають консультації, складають юридичні документи (інформаційно-консультаційна функція), виступають у кримінальних процесах як захисники (правозахисна функція), а також сприяють формуванню національної правосвідомості та правової культури (правовиховна функція).

Аналіз сучасного стану адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності в Латвійській Республіці та в Україні, включаючи відповідну судову практику, дозволяє сформулювати висновок про те, що з огляду на позитивний досвід підготовки майбутніх адвокатів до практичної діяльності в Латвійській Республіці, а також недоліки національної системи стажування адвокатів доцільним видається запозичити та імплементувати в національне законодавство латвійський варіант, коли особа, яка виявила бажання стати адвокатом, спочатку складає вступний іспит для помічника присяжного адвоката, протягом трьох років проходить практичне навчання, працюючи помічником присяжного адвоката, і тільки потім складає кваліфікаційний (адвокатський) іспит. Також на імплементацию в національне законодавство заслуговує позитивний досвід Латвійської Республіки щодо обов'язкового страхування професійної відповідальності адвокатів для покриття потенційних збитків, спричинених їхніми професійними діями.

4. Встановлено, що конкретними кроками для імплементации позитивного латвійського досвіду у сфері адміністративно-правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів є: формалізація каналів ініціювання дисциплінарних справ (адміністративно-правова регламентація чітких процедур передачі інформації від судів і прокуратури до органів адвокатського самоврядування); унормування (на рівні закону) обов'язкових строків розгляду скарг і механізмів їхнього контролю; чітка адміністративно-правова регламентація правових засобів захисту адвокатської таємниці з одночасним запровадженням регулярних узагальнених звітів про дисциплінарні стягнення (публікація резюме рішень без розкриття персональних та таємних даних); удосконалення та збільшення кількості інструментів етичної просвіти в адвокатурі (розробка спеціалізованих поглиблених навчальних програм з обов'язковими практичними тренінгами, аналізом реальних «кейсів» тощо), а також створення окремих етичних органів у межах адвокатського самоврядування (наприклад, «Етичної комісії адвокатури» або «Комісії з дотримання правил адвокатської етики»); опрацювання ідеї спеціалізованого апеляційного органу (для осіб, пов'язаних із судовою системою: суддів, адвокатів, прокурорів) або чіткої правової регламентації процедури судового оскарження, щоб уніфікувати практику і водночас зберегти належні гарантії незалежності та прав адвоката, до якого застосовуються заходи дисциплінарної відповідальності.

5. Визначено, що, вирішуючи питання про напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання функціонування інституту адвокатури в Україні, слід виходити з трьох принципів: захисту незалежності й конфіденційності адвокатської діяльності, підвищення професійної якості й доступності правової допомоги, а також забезпечення прозорого, підзвітного й ефективного самоврядування адвокатури.

З огляду на позитивний досвід Латвійської Республіки та інших країн ЄС у сфері адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності доцільно:

– по-перше, закріпити у законі удосконалені з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду базові гарантії незалежності адвокатури – заборону втручання органів влади у професійну діяльність, спеціальний режим юридичної та фактичної недоторканності адвокатської таємниці і чіткі процесуальні запобіжники у разі доступу до матеріалів і приміщень адвоката; паралельно слід усунути фактичні прогалини, що створюють ризики тиску або порушення адвокатської таємниці на практиці, включно з чітким визначенням меж доступу правоохоронних органів і порядку оскарження таких дій (це відповідає стандартам Рекомендації Ради Європи щодо незалежності правничих професій та практиці ЄСПЛ щодо гарантій захисту прав адвокатів);

– по-друге, удосконалити модель професійного самоврядування (взяти за основу корпоративну роль колегії, ради адвокатів у Латвійській Республіці) як базову форму регулювання шляхом реформування механізму внутрішньої підзвітності та прозорості: гарантувати відкриті й конкурентні вибори органів самоврядування, обмежити одноосібну концентрацію повноважень, ввести незалежні аудити фінансів і публічні звіти про використання внесків, а також створити чіткі правила вирішення конфлікту інтересів; при цьому зберегти компетенцію професійної корпорації у питаннях допуску до професії, етики і дисципліни, адже саме самоорганізація є краще пристосованою до підтримки професійних стандартів (приклад латвійської Колегії є позитивним саме в контексті поєднання самоврядування й кодифікованої етики);

– по-третє, реформувати систему допуску і підготовки: зберегти вимогу до належної юридичної освіти й практичного стажування, але підвищити якість та прозорість кваліфікаційного іспиту (нормативно закріпити, що кваліфікаційний іспит складається після проходження 3-річного стажування – роботи в якості помічника адвоката), посилити практичну підготовку (клінічна юридична практика, наставництво) та імплементувати обов'язкову (але гнучку) систему підвищення кваліфікації відповідно до рекомендацій ССВЕ (The Council of Bars and Law Societies of Europe) про безперервну юридичну освіту, одночасно розробивши механізм взаємного визнання кваліфікацій у межах ЄС та для іноземних адвокатів, як це відпрацьовано у Латвійській Республіці та інших державах-членах ЄС;

– по-четверте, удосконалити механізм дисциплінарної відповідальності адвокатів шляхом імплементатії системи стримувань і процесуальних гарантій: зберегти наявність дисциплінарних органів у рамках самоврядування, але реформувати процедури для забезпечення незалежного, оперативного і справедливого розгляду скарг (чіткі строки, мотивація рішень, публічні висновки, право на ефективний судовий захист та механізми запобігання зловживанням скаргами для тиску на адвоката);

– по-п'яте, забезпечити баланс між професійними обов'язками адвокатів і вимогами запобігання відмиванню коштів (фінансуванню тероризму): ввести зрозумілі, співмірні правила співпраці з органами фінансового моніторингу, чіткі процедурні гарантії для захисту адвокатської таємниці під час виконання AML-обов'язків та розробити практичні настанови (safe-harbour) і

централізовані форми взаємодії з органами публічної адміністрації, щоб не перетворювати AML (Anti-Money Laundering) на механізм ухилення адвоката від обов'язку захисту клієнта;

– по-шосте, удосконалити доступ до безоплатної правової допомоги і клієнтські гарантії: імплементувати механізми ефективної координації між державною системою безоплатної правової допомоги та приватною адвокатурою, зберігши оплату на адекватному рівні та запровадивши фонд захисту клієнтів (compensation fund) для відшкодування збитків від професійних помилок (запровадити обов'язкове страхування адвокатської відповідальності за можливе завдання шкоди інтересам клієнта); розширити можливості електронного доступу до консультацій і захисту у випадках, коли фізичний доступ ускладнений;

– по-сьоме, продовжити процеси цифровізації адміністративних процедур: зберегти традиційні гарантії, але імплементувати електронні реєстри адвокатів (за прикладом Латвійської Республіки), електронні заяви на допуск, електронні дисциплінарні провадження з дотриманням процедур безпеки даних; забезпечити сумісність реєстрів із європейськими стандартами для полегшення мобільності адвокатів; створити єдиний вебпортал адвокатів України;

– по-восьме, здійснити імплементацию європейських стандартів професійної етики і практик: адаптувати до національної практики Модельний кодекс поведінки ССВЕ і *Latvijas Zvērinātu advokātu Ētikas kodeks* (Латвійський кодекс етики присяжних адвокатів у редакції від 12 квітня 2019 р.) з урахуванням місцевих реалій (особливостей національної правосвідомості та правової культури, правових традицій та звичаїв національної адвокатури), а також розробити практичні посібники щодо суміщення професійної та корпоративної етики (етика для адвокатів, які виступають у ролі зовнішніх і внутрішніх радників);

– по-дев'яте, забезпечити (регламентувати на рівні законів) захист від політичного та силового тиску: запровадити спеціальні кримінально-процесуальні та адміністративні гарантії, які унеможливлять необґрунтовані кримінальні переслідування адвокатів за професійну діяльність; крім того, доцільно створити інститут незалежного «адвокатського омбудсмена» або механізм моніторингу (за участю міжнародних експертів) випадків тиску на адвокатів; при цьому доцільно закріпити в законі механізми швидкого реагування на випадки порушення прав адвоката, публічної фіксації та застосування санкцій до посадових осіб, які утискають професійну незалежність;

– по-десяте, забезпечити подальшу міжнародну інтеграцію і мобільність: імплементувати норми про визнання права на тимчасове надання послуг і призначення адвокатів з інших держав ЄС з дотриманням двосторонніх і європейських правил, запозичивши з латвійської практики чіткі адміністративні процедури і критерії допуску іноземних адвокатів.

Наведений перелік перспективних напрямів удосконалення національного законодавства у сфері адміністративно-правового регулювання функціонування та розвитку адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу не є вичерпним, адже для повноцінної імплементації європейських норм та принципів адвокатської діяльності в національне законодавство та юридичну практику необхідно дослідити досвід всіх європейських держав, кожна з яких має свої здобутки та переваги у правовому регулюванні організації та функціонування інституту адвокатури.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Шишлов В.А. Адміністративно-правові засади функціонування інституту адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні: порівняльний аналіз. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2025. № 2(88). С. 121–127. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.17>.

2. Шишлов В.А. Історія становлення публічного адміністрування інституту адвокатури в Латвійській Республіці. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 2. С. 665–669. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/161>.

3. Шишлов В.А. Функції та принципи діяльності адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні: порівняльне адміністративно-правове дослідження. *Право та державне управління.* 2024. № 4. С. 636–643. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.88>.

4. Шишлов В.А. Особливості адміністративно-правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів в Латвійській Республіці та в Україні. *Право і суспільство.* 2023. № 5. С. 505–512. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.73>.

5. Шишлов В.А. Адвокатське самоврядування в Латвійській Республіці та в Україні: порівняльно-правове дослідження. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management).* 2024. № 7(67). Р. 388–393. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.60>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Шишлов В.А. Адміністративно-правове регулювання діяльності адвокатури в Латвійській Республіці: позитивний досвід для України. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 601–604. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-164>.

2. Шишлов В.А. Актуальні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання функціонування інституту адвокатури в Україні з урахуванням досвіду Латвійській Республіки та інших країн-членів ЄС. *Proceedings of the international scientific conference “Advances in law: the view of domestic and foreign scholars”*, Riga, the Republic of Latvia, October 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 411–414. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-108>.

АНОТАЦІЇ

Шишлов В.А. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльний адміністративно-правовий аналіз законодавства Латвійської Республіки та України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2025.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється у порівняльно-правовому дослідженні адміністративно-правових засад функціонування адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу в Латвійській Республіці та в Україні.

Констатовано, що становлення інституту адвокатури в Латвійській Республіці та в Україні відбувалось у відповідності до загальних закономірностей становлення та розвитку такого правового інституту в європейських країнах, причому професійна адвокатура на українських та латвійських землях сформувалась у період польсько-литовської доби.

На підставі аналізу наукових публікацій встановлено тенденцію щодо активізації доктринальних досліджень актуальних питань адвокатської діяльності загалом та адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу зокрема.

Констатовано, що сучасний стан адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності в Україні потребує удосконалення, включаючи необхідність запозичення найкращого зарубіжного досвіду у цій сфері, зокрема досвіду Латвійської Республіки.

Доведено, що запозичення позитивного досвіду адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності в Латвійській Республіці необхідно здійснювати з урахуванням особливостей правосвідомості та правової культури громадян України, національних правових традицій та звичаїв, адже сліпе, автоматичне запозичення зарубіжного досвіду може негативно вплинути на стан адміністративно-правового регулювання діяльності адвокатів та адвокатури загалом як інституту реалізації права на правову допомогу.

Підкреслено, що з метою удосконалення адміністративно-правового регулювання функціонування інституту адвокатури в Україні в національне законодавство доцільно імплементувати: чіткі процесуальні гарантії адвокатської таємниці і захисту від тиску, збалансовані АМЛ-правила, обов'язкове та гнучке підвищення кваліфікації відповідно до стандартів ССВЕ, цифрові сервіси та міждержавне визнання кваліфікацій. Реформування національного законодавства має поєднувати кодифікацію (імплементацию) європейських стандартів (з урахуванням практики Латвійської Республіки та рекомендацій європейських організацій) з практичними процедурами, які реально знижують корупційні ризики й підвищують довіру суспільства до адвокатської професії.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення чинного національного законодавства в частині адміністративно-правового регулювання функціонування інституту адвокатури з урахуванням позитивного досвіду Латвійської Республіки.

Ключові слова: адвокатура, адміністративно-правові засади, вимоги до адвоката, етичні норми, законодавство, запозичення, кваліфікаційний іспит, позитивний досвід, порівняльний аналіз, правова допомога, стажування.

Shyshlov V.A. The Advocacy as an Institution for the Implementation of the Right to Legal Assistance: A Comparative Administrative and Legal Analysis of the Legislation of the Republic of Latvia and Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2025.

In the dissertation, a theoretical generalization and a new solution to a scientific problem are presented, which consist in a comparative legal study of the administrative and legal foundations of the functioning of the legal profession as an institution for the realization of the right to legal assistance in the Republic of Latvia and in Ukraine.

It is stated that the formation of the institution of the legal profession in the Republic of Latvia and in Ukraine took place in accordance with the general patterns of establishment and development of this legal institution in European countries, while the professional legal profession in the Ukrainian and Latvian territories emerged during the Polish-Lithuanian period.

Based on the analysis of scholarly publications, a trend has been identified toward intensifying doctrinal research on current issues of legal practice in general and of the legal profession as an institution for the realization of the right to legal assistance in particular.

It is noted that the current state of administrative and legal regulation of legal practice in Ukraine requires improvement, including the need to adopt the best foreign experience in this field, particularly that of the Republic of Latvia.

It has been proven that the adoption of Latvia's positive experience in the administrative and legal regulation of legal practice must take into account the specific features of Ukrainian citizens' legal consciousness and legal culture, as well as national legal traditions and customs. Blind and automatic borrowing of foreign experience could negatively affect the state of administrative and legal regulation of legal practice and of the legal profession as a whole, as an institution ensuring the right to legal assistance.

It is emphasized that, in order to improve the administrative and legal regulation of the legal profession in Ukraine, it is advisable to implement in national legislation: clear procedural guarantees of attorney-client privilege and protection against pressure; balanced AML (anti-money laundering) rules; mandatory yet flexible professional development aligned with CCBE standards; digital services; and mutual interstate recognition of qualifications. The reform of national legislation should combine the codification (implementation) of European standards (taking into account Latvian practice and the recommendations of European organizations) with practical procedures that effectively reduce corruption risks and enhance public trust in the legal profession.

Proposals have been formulated for improving the current national legislation in the field of administrative and legal regulation of the legal profession, taking into account the positive experience of the Republic of Latvia.

Key words: administrative and legal foundations, adoption, best practices, comparative analysis, ethical standards, internship, legal assistance, legal profession, legislation, qualification examination, requirements for a lawyer.

Підписано до друку 07.11.2025. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1148.
Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.